

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญ และที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นประเทศหนึ่งที่มีความเจริญรุ่งเรือง และมีเอกลักษณ์เฉพาะอันโดดเด่น งดงามที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษนานนับพันปี สร้างชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จักแก่นานาอารยประเทศและแขกผู้มาเยือน อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการยกระดับทางเศรษฐกิจของประเทศ ผู้คนมีจิตใจโอบอ้อมอารีและมีไมตรีต่อผู้อื่นช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รักสงบ รักความอิสระ อ่อนน้อมถ่อมตน จนได้รับสมญานามว่า “สยามเมืองยิ้ม” ภูมิปัญญาทางศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของไทยและแตกต่างจากชนชาติอื่นๆ ยกตัวอย่างเช่น ภาษา การทักทายด้วยรอยยิ้มและการไหว้ การแต่งกาย อาหาร สถาปัตยกรรมต่างๆ ดนตรี นาฏศิลป์ การละเล่นพื้นเมือง และประเพณีวันสงกรานต์ เป็นต้น โดยจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละท้องถิ่น แม้สังคมไทยในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตเนื่องจากได้รับอิทธิพลจากชาติตะวันตก แต่ภูมิปัญญาไทยยังคงหลงเหลืออยู่ โดยมีการพัฒนา ปรับเปลี่ยน และประยุกต์อย่างสมดุลกับสภาพความเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่คนไทยได้รับจากบรรพบุรุษเป็นมรดกตกทอดสืบกันมา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นองค์ความรู้และความสามารถอันเกิดจากประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมของบรรพบุรุษถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และเป็นองค์ความรู้ใหม่อันเกิดจากการนำองค์ความรู้เดิมไปปรับปรุงและพัฒนาต่อยอด จากความแตกต่างทางด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคมในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย จึงส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความแตกต่างกันออกไปด้วย โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอาจแบ่งออกได้เป็น 4 ด้าน คือ 1) ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ เช่น พิธีไหว้ผีตาแฮก พิธีไหว้พญาแถน ความเชื่อและศรัทธาต่อพญานาค ความเชื่อการสู่ขวัญ 2) ภูมิปัญญาด้านศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น ภาษาอีสาน การฟ้อนรำ อาหาร ยาสมุนไพร เครื่องแต่งกาย ดนตรีหมอลำ บุญประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ 3) ภูมิปัญญาด้านการประกอบอาชีพ เช่น การทอผ้าซึ่งมีลวดลายต่างๆ เครื่องจักสานจากไม้ไผ่ การทอเสื่อจากต้นกก และ 4) ภูมิปัญญาแบบผสมผสาน เช่น โครงการส่งเสริมศิลปาชีพ กลุ่มอาชีพและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นต้น

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ในพื้นที่ปกปักษ์รักษาอุทยานแห่งชาติภูผามาศ จังหวัดอุดรธานี ทรงพระราชทาน พระราชานุญาตให้เข้าร่วมโครงการฯ เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2539 เป็นต้นมา มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาบุคลากร อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรพันธุกรรมพืชและทรัพยากรให้เกิดประโยชน์กับมหาชนชาวไทย โดยประชาชนโดยรอบในพื้นที่ปกปักษ์รักษาอุทยานแห่งชาติภูผามาศ จังหวัดอุดรธานี ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ทั้งทำนา ทำสวน และทำไร่ ซึ่งเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนไม่มากนัก ในบางครัวเรือนรายได้จากการทำการเกษตรนี้ไม่เพียงพอและไม่สามารถจุนเจือครอบครัวได้ ส่งผลให้วัยรุ่นและวัยแรงงานจำเป็นต้องอพยพแรงงานไปยังต่างถิ่นเพื่อหารายได้เพิ่มมากขึ้น โดยในครัวเรือนที่ยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักและครัวเรือนที่ยังคงมีวัยผู้สูงอายุและบ้านเรือนอยู่นั้น ได้หันมารวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมเพื่อให้เกิดการสร้างรายได้เสริม โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นและการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานกับเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ๆ เพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ชุมชน ทั้งในรูปแบบของกลุ่มอาชีพและกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มทอเสื่ออก กลุ่มขนมทองพับ

วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มทำไม้กวาด กลุ่มทอผ้าขาวม้า กลุ่มผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกได้โนเสาร์จากไม้และกะลา และกลุ่มพรมเช็ดเท้า เป็นต้น ดังนั้น

คณะผู้วิจัยจึงได้มีความสนใจในการศึกษาและการทำการวิจัยในหัวข้อเรื่อง “การสร้างมูลค่าเพิ่มจากภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนรอบพื้นที่ปกปักษ์รักษาโคกภูตากา จังหวัดขอนแก่น” จะเป็นโอกาสและแนวทางในการพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถแก่สินค้าและบริการแบบองค์รวม ให้แก่กลุ่มอาชีพหรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน สร้างขวัญและกำลังใจในการดำเนินงานแก่สมาชิกกลุ่ม ทั้งยังเป็นการเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้แก่ชุมชน นำไปสู่การพัฒนาให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อสนองพระราชดำริโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.)
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการสร้างมูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชนโดยรอบพื้นที่ปกปักษ์รักษาโคกภูตากา
3. พัฒนารูปแบบการจัดการต่อยอดผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.ขอบเขตของโครงการวิจัย

โครงการวิจัย การสร้างมูลค่าเพิ่มของภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียงรอบเขต พื้นที่ปกปักษ์รักษา โคกภูตากา อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น

4. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

เนื่องจากได้ลงมือทำกิจกรรมโดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในชุมชน และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เกิดการผนึกกำลังร่วมกัน โดยที่ประชาชนเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ตลอดจนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงานที่โครงการที่ดำเนินการอยู่ เพื่อให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปโดยสอดคล้องต่อความต้องการชุมชนและศักยภาพของชุมชนเอง ซึ่งผลที่ได้จะ

- 1) สร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของวิสาหกิจชุมชน
 - 2) แนวทางการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น
-